

Gender a kybernásilí

Výzkumná zpráva pro Gender studies, o.p.s.

PhDr. Marie Dlouhá

Obsah

Výzkum Gender a kybernásilí	2
1. Metodologie výzkumu	2
2. Technické informace ke zprávě	2
3. Výzkumná zjištění	3
1.1. Internet a mobilní telefon v životě mladých lidí	4
1.2. Ne/nebezpečí v kyberprostoru	5
1.3. Rizikové chování v kyberprostoru	6
1.4. Virtuální identita?	8
1.5. Znalost pojmu kyberšikana/kybernásilí	9
1.6. Oběť a agresor/ka kyberšikany	11
1.7. Vlastní zkušenosti	12
1.8. Obrana proti kyberšikaně	13
1.9. Chování na hraně	15
1.10. Tolerance rizikových jevů	16
1.11. Genderový rozměr	17
4. Gender a kybernásilí?	18
5. Zdroje	19

Výzkum Gender a kybernásilí

Výzkum Gender a kybernásilí byl realizován pod záštitou neziskové organizace Gender studies, o.p.s. Snaha byla zachytit téma kybernásilí, případně kyberšikany z nového úhlu pohledu. Tématu jako takovému již byla věnovaná pozornost v jiných výzkumech, které se ovšem soustředily primárně na mladé do 15 let věku. V následující zprávě se zaměříme na skupinu žen a mužů ve věku 18-29 let, zahrnut je aspekt genderu, který byl v oblasti kyberšikany a kybernásilí doposud opomíjen.

1. Metodologie výzkumu

Data k výzkumu Gender a kybernásilí byla sbírána v listopadu až prosinci 2013. Analýza se opírá o kvalitativní a kvantitativní část. Sběr dat pro kvantitativní část – dotazníkové šetření – byl proveden agenturou Perfect Crowd 6.–8. 11. 2013. Z celkového počtu 482 dotazovaných z celé ČR, kteří byli mezi 18 a 29 lety, bylo 49% žen a 51% mužů. Zhruba polovina byla ekonomicky aktivních, polovina studujících. Sběr dat byl realizovaný na internetovém panelu pomocí interaktivních dotazníků. V rámci kvalitativní části bylo provedeno 8 individuálních hloubkových rozhovorů, polovina ze vzorku mezi 18-26 lety byli muži, polovina ženy. Rozhovory byly doplněny 7 čelnou fokusní skupinou mužů (3) a žen (4) mezi 21 a 26 lety. Kvalitativní část rozšiřovala poznatky z kvantitativního šetření. Tematicky byl výzkum zaměřený na roli internetu a mobilních telefonů v každodennosti mladých lidí, na vnímané bezpečí kyberprostoru, na identitu, kterou zde mají a rizikové chování v kyberprostoru. Výzkum se také konkrétně zaměřil na pojmy kybernásilí a kyberšikana, na osobní zkušenosti s ní a na prevenci, se kterou se v této oblasti dotazovaní/é setkali. Podle těchto témat je strukturovaná i tato výzkumná zpráva.

2. Technické informace ke zprávě

S některými pojmy pracujeme v naší výzkumné zprávě specificky, proto považujeme za důležité je přesněji definovat již v úvodu. Ten/ta, kdo (kyber)šikanu páchá, je v našem textu označen jako **agresor/ka**, ten/a, který/á je šikanován/a, je **obětí**. Ti, kteří o šikaně vědí, se pak nazývají **přihlížejíci**. Jako **klasická kyberšikana** je pak nazývána šikana, která se odehrává v kontaktu tváří v tvář. Pokud budeme v souvislosti s výzkumem hovořit o **mladých**, myslíme tím naši cílovou skupinu mladých 18-29 let.

Základní definicí pro uchopení kyberšikany, kterou jsme použili také v kvantitativní části dotazování¹ je od Nancy Willardové:

Kyberšikana zahrnuje online obtěžování, agresivní chování, ubližování, napadání, očerňování, krádež identity, vyloučení, zveřejňování cizích tajemství, aktivity související s hackerstvím (krádeže informací, prolomení účtu, poškozování webových stránek, profilů atd.).

[Willard, 2007]

Černá a kol. [2013] pak uvádí, že kyberšikana se vyznačuje následujícími znaky:

- děje se prostřednictvím elektronických médií,
- opakovanost,
- záměrnost agresivního aktu ze strany útočníka,
- mocenská nerovnováha,
- oběť vnímá toto jednání jako nepříjemné a ubližující.

V rámci výzkumu ovšem budeme zkoumat i ty situace, které jsou potenciálně ohrožující. V úvahu tak budeme brát nejen pasáže, kdy se hovoří o záměrném chování a negativní percepci oběti. Takto budeme postupovat především z toho důvodu, že i situace, kdy oběť zlehčuje situaci, mluví o ní jako o legraci, může být potenciálně nebezpečnější. Oběti mohou před okolím dávat najevo neutrální postoj, šikanování však může vést k psychickým problémům apod.

3. Výzkumná zjištění

Výzkumná zjištění se zakládají na empirických datech z kvalitativní a kvantitativní části šetření. Jednotlivé kapitoly jsou uvedeny citací z kvalitativní části výzkumu, která nejlépe charakterizuje základní zjištění dané kapitoly. Dále následuje stručné uvedení do tématu – například proč je důležité o dané oblasti mluvit v souvislosti s kyberšikanou, na co jsme se ve výzkumu zaměřili. Na to navazuje část, kde jsou uvedena základní výzkumná zjištění. Nejčastěji je postupováno tak, že jsou uvedena data z kvantitativního dotazníkového šetření a ta jsou vysvětlena poznatky z kvalitativní části. Kapitola jako taková pak končí odstavcem, který vysvětluje význam zjištění vzhledem k tématice kyberšikany a genderu, zasazuje je do kontextu se zbytkem výzkumné zprávy.

---

¹ Definice byla respondentům a respondentkám předložena a poté byli tázáni, zda mají s těmito situacemi, které se považují za kyberšikanu, zkušenost.

1.1. Internet a mobilní telefon v životě mladých lidí

T²: Co se ti představí, když se řekne internet?

R: Ted' bohužel si první vybavím Facebook. Člověk jde na internet, protože jde primárně na Facebook.

Hanka 21 let

Úvodní část výzkumu zjišťovala, jakou roli vůbec hraje internet v životě mladých lidí mezi 18-29 roky. Důležité pro nás bylo zjistit, jak je využíván, které stránky informátoři a informátorky navštěvují. Snažili jsme se tak zjistit, jak aktuální může téma kyberšikany u skupiny mladých být a v jakých oblastech se může projevovat. Úvodní povídání o významu internetu a činnostech na něm bylo také uvedením do tématu jako takového, zjišťováno bylo, jestli respondenti a respondentky spontánně vnímají internet jako místo nebezpečné.

Základní zjištění:

- internet pro mladé znamená především informace, zábavu a komunikaci, pro ženy je pak spíše místem pro spojení, nákupy, je ale také zlodějem času, muži ho o něco více používají k práci, je pro ně více světem svobody a her (**QN³**);
- internet je vnímán jako nezbytný (v průměru mladí/é deklarují, že by bez něj vydrželi 2-3 dny) a to především díky informacím, kontaktům a školním povinnostem (**QN, QL**); muži na něm pak tráví více času a to jak o víkendu, tak ve všední den (**QN**);
- někteří nezbytnost internetu popisují jako závislost, není výjimkou, že svoji činnost na internetu omezují, aby měli čas na *důležitější věci* (**QL**);
- internetové hry a diskusní fóra se potvrdily jako doména mužů jak v kvantitativním, tak i v kvalitativním šetření; ukázalo se, že jsou úzce propojeny s experimentováním s identitou (**QL**), více viz kapitola 1.4 *Virtuální identita?*);
- naopak ke komunikaci (email, chat, skype) a sociálním sítím internet využívají častěji ženy (**QN**);
- z pocitového hlediska je internet vnímán jako prostor netušených možností, které ovšem mohou být zneužitelné (**QL**);
- co se týče zmiňované komunikace, mladí/é pro ni využívají nejčastěji Facebook (93% mužů a 97% žen ho používá) (**QN**); obecně respondenti a respondentky většinu zmínek o kyberprostoru zmiňovali právě v souvislosti s Facebookem, někdy byl

---

² T znamená tazatelka, R označuje respondenta nebo respondentku.

³ V textu bude označena zjištění z kvalitativního výzkumu zkratkou QL, z kvantitativního zkratkou QN.

Facebook spojen i s vyloženě pozitivními pocity: „*těším se, až si ho večer pustím*“, často velmi utilitárně, jako nástroj komunikace **(QL)**;

- chytrý telefon má sice 2/3 dotázaných, ale pro ¼ z nich není využívání internetu zcela automatické **(QN)**; v rozhovorech bylo často zmiňované využívání mobilního internetu jen k nejnужnějšimu zjišťování informací (maily, doprava apod.), jako důvod bylo zmiňováno: „*už toho internetu je dost – doma, v práci, jinde už ho mít moc nepotřebuju*“ **(QL)**.

Úvodní část ukázala, že dotazovaní a dotazované vnímají internet jako nezbytnou součást svých životů, mnohdy je internet prakticky zaměňován za Facebook. Internet byl pak hodnocen kladně v tom, kolik možností přináší. Naopak spontánně jmenované negativum bylo to, že dotazovaným bere příliš osobního času. Pro další kapitoly týkající se kyberšikany je důležité poukázat na to, že oblast online her a diskusních internetových skupin je doménou převážně mužů.

1.2. Ne/nebezpečí v kyberprostoru

Pro mě internet bezpečný místo je, ale pro někoho být nemusí. Já vim, co tam dělám, vim, kde jsem, vim, kam chodím, vim, že tam mi s největší pravděpodobností nic nehrozí. A hlavně nevím ani, co by mi tam mohlo hrozit, ve 20 letech – nějaký pedofil asi už ne.

Jáchym 20 let

Zjišťovat, zda je internet vnímán jako bezpečné místo, jsme považovali za důležité zejména proto, že vnímané ne/nebezpečí kyberprostoru odhaluje důvody, proč se někteří na internetu chovají neopatrně, publikují o sobě množství osobních informací apod. Ukazuje to také, zda se dotazovaní cítí kyberšikanou ohroženi, zda ji vnímají jako aktuální fenomén.

Základní zjištění:

- více než ½ respondentů se na internetu cítí bezpečně, 37% tak napůl; signifikantně bezpečněji se na internetu cítí muži **(QN)**;
- co znamená vnímané internetové bezpečí, odhalil kvalitativní výzkum – respondenti a respondentky si sice uvědomují, že na internetu může číhat nebezpečí, mají však dojem, že jich se netýká; uvádějí, že „*si nemyslím, že bych byl tak důležitá osoba, aby se o mě někdo staral*“, nebo „*chovám se tak, že si myslím, že se mi nemůže nic stát*“ **(QL)**;

- muži sice vnímají internet spíše jako bezpečné místo, ale ukázalo se, že to není dáno jejich větší znalostí technických možností a pečlivějším nastavováním soukromí – nejběžnějším technickým zabezpečením, které zaznělo jak v rozhovorech s muži, tak s ženami, je mazání historie **(QL, QN)**; muži jednoduše více věřili, že na internetu nedělají nic, co by mohlo být zneužito **(QL)**, pocit bezpečí byl navíc podporován faktem, že většina z nich nemá negativní zkušenost např. se zneužitím údajů **(QL)**;
- situace zmiňované ve spojitosti s nebezpečím zpravidla respondenti a respondentky nevnímali jako nebezpečné vůči sobě; za nebezpečné je považovali vůči těm, kteří se na internetu chovají nevhodně; nebezpečí bylo vnímáno především v technických oblastech (zneužití dat, hesel apod.), jako agresora/ku viděli spíše člověka neznámého **(QL)**;
- bezpečně se také dotazovaní a dotazované cítili proto, že už dle svých slov vědí, co dělat s problematickou situací, nebezpečí dle jejich slov hrozí mladým (mladším než oni), citlivým lidem **(QL)**.

Internet je obecně považován za nebezpečný pro ty, kteří se na něm chovají neadekvátně (zejména lidi mladší, než jsou sami dotazovaní/é), tedy pro respondenty a respondentky se bezpečný jeví. Důvod, proč se cítí bezpečně, není v tom, že by vytvářeli nějaká speciální opatření na ochranu soukromí. Muži pak jsou těmi, kteří vnímají nebezpečí jako méně aktuální.

1.3. Rizikové chování v kyberprostoru

Mně před měsícem okradli a ukradli mi iPodu a telefon. A tak jsem si uvědomila, v rámci tý krádeže teďka stačí, aby se ten člověk dostal do toho iPodu, což je jednoduchý, já jsem tam neměla pin. A můžeš si tam hnedka vlastně najít, kde bydlím a nějak se tam vloupat, protože má můj klíče. Takže trochu se bojím, teď je to dost aktuální, aby to někdo nezneužil, těch informací, i v tom reálu, že prostě jsem tam něco dala do toho kyberprostoru a je to tam a tím, že mi někdo fyzicky ukradl ty věci, tak se k tomu může dostat.

Hanka 21 let

Ne každý, kdo se na internetu chová rizikovým způsobem, se nutně musí stát součástí kyberšikany, avšak riziko je větší. V této části jsme proto zjišťovali nejen to, jestli se mladí lidé chovají rizikově, ale také to, zda rizikové chování sami považují za něco problematického.

Základní zjištění:

- kvantitativní část ukázala, že zhruba 1/2 respondentů/respondentek mluví o tom, že k jejich počítači má přístup partner/ka (ženy to zmiňovali signifikantněji častěji); ženy také zmiňovaly více osob/institucí, které mají k jejich účtu přístup **(QN)**; přístup partnera/ky je viděn jako bezproblémový, protože je to osoba, které respondenti/ky věří **(QL)**;
- přístup k počítači, ale i mobilům apod. dotazovaných je snadnější v tom, že je často nemají chráněné hesly; navíc hesla používá většina respondentů a respondentek všude stejná **(QL)**; nebezpečnost tohoto poměrně laxního způsobu si dotazovaní a dotazované uvědomují až v okamžiku, kdy jsou jejich data zneužita právě na základě malého zabezpečení **(QL)**;
- zhruba 1/3 informátorů/informátorek uvedla, že na internetu zveřejnila něco, čeho později litovala, nejčastěji se jednalo o fotografii (59%) **(QN)**; zveřejňování něčeho nevhodného respondenti a respondentky uváděli především jako spojené s minulostí, dnes by se tomu – dle svých slov – spíše zasmáli **(QL)**; chování, které vnímají jako rizikové, je jmenováno v souvislosti s mladším věkem, ať již vlastním, nebo jiných osob **(QL)**;
- více než polovina dotázaných se na internetu ráda seznamuje s novými lidmi (signifikantně častěji muži), 1/3 na internetu ráda komunikuje s neznámými lidmi (ženy komunikaci s neznámými signifikantněji odmítají) **(QN)**;
- komunikace s cizí neznámou osobou byla spojena s hraním her, které se ukázalo jako doména mužů, a s aktivitou v diskusních zájmových fórech, což opět častěji dělají muži **(QN, QL)**, což může vysvětlovat vyšší ochotu mužů komunikovat a seznamovat se s neznámými osobami na internetu;
- ti, kteří komunikovali s cizími neznámými osobami přes diskusní fóra, nebo přes online hry, se také často s těmito osobami scházeli **(QL)**; celkově se více než polovina respondentů a respondentek sešla s někým, koho znala pouze po internetu **(QN)**; schůzky přes internet nebyly vnímané jako negativní; respondenti a respondentky, kteří se někdy v životě takto s někým sešli, viděli tuto cestu i bezproblémovou k vytvoření partnerských a kamarádských vztahů **(QL)**; vytváření nejen partnerských vztahů komentuje jedna respondentka: *jedná se o normální vztahy, jen ty lidi mají k sobě daleko, tak komunikují přes internet* **(QL)**;

- pětina respondentů/ek někdy někomu cizímu poslala video/foto, na němž byli polonazí (**QN**), problém nevidí posílat fotografie někomu známému, komu důvěřují (např. příteli/přítelkyni); ti, kteří by polonahou fotografií na internet neumístili, hovoří o možném zneužití, nebo jednoduše neví, proč by to dělali (**QL**);
- vnímání problémového nebo rizikového chování respondentů a respondentek je relativní – často je jako bezproblémové bráno to, co nemá negativní důsledky, anebo to, co ani jedné straně nevadí (**QL**).

Výzkum ukázal, že rizikové chování na internetu je mezi mladými poměrně běžné – často se jedná o laxní používání (nebo někdy i nepoužívání) pinů a hesel. Součástí komunikace hráčů online her a příspěvatelů v diskusních fórech se stává komunikace s neznámými lidmi, která nezdědkakdy končí i osobními schůzkami. Hráči her a příspěvatelé do diskusních fór jsou spíše muži, rizikové chování častějších schůzek s osobami na základě virtuálního kontaktu je tedy typičtější právě pro ně, stejně jako některé další druhy rizikového chování. Právě v minulé kapitole zmiňovaný větší pocit bezpečí může vést muže k rizikovějšímu chování na internetu. Rizikové chování obecně je tolerováno většinou do doby, kdy někoho neobtěžuje, nebo není zneužito – například právě kyberšikanou.

1.4. Virtuální identita?

Udělali jsme si jednu srandu z jedný známý na tý Moravě s tím Luďou a vytvořili jsme účet. Ona měla ráda nějaký ty nagelovaný šamponky, tak jsme jí vytvořili nějakýho kluka, random účet. Oba jsme na něj chodili a dělali jsme si z ní srandu, nakonec jsme jí to řekli a ona to vzala ze srandy, ale to bylo tak jediný.

Libor 18 let

Experimentování s identitou může mít různou škálu podob od „testování“, zkoušení jiných rolí a vlastností, než s jakými vystupujeme v kontaktu tváří v tvář, přes zbavování se studu, který dovoluje anonymita, až po zneužití k šikanování druhých v kyberprostoru. Jak častý je tento jev mezi mladými a z jakého důvodu to případně dělají? I na to jsme se snažili odpovědět v našem výzkumu.

Základní zjištění:

- z mladých lidí 1/5 přiznává, že se na internetu chová jinak (ženy s tímto výrokem silněji nesouhlasí), než v reálu a 9% rádo vystupuje jako někdo jiný (muži častěji)

(QN); celkovou zkušenost s vystupováním pod falešnou identitou mají signifikantně více muži (51%) než ženy (37%) **(QN)**;

- experimentování s identitou je propojeno na jedné straně s hraním her, případně diskusními internetovými fóry – jiné identity se zde vytváří mimo jiné proto, že v těchto prostředích i ostatní vystupují pod jinými identitami (tyto aktivity dělají častěji muži); na straně druhé je experimentování propojeno i s vydáváním se za jiné osoby – nejčastěji jako legrace, vystřelení si z druhé osoby, jako prezentace vlastních názorů prostřednictvím jiné osoby apod. **(QL)** – tito lidé pak nejčastěji komunikují s lidmi z reálu (1/4 lidí, co si mění identitu, pak komunikuje s lidmi z reálu) **(QN)**;
- nejčastěji si lidé mění věk, poté až vystupují jako fiktivní osoba, osoba jiného pohlaví, případně osoba z blízkého okolí, jedině za osobu z blízkého okolí se nevydávají více muži než ženy **(QN)**; změna především věku a pohlaví, nebo dokonce i vydávání se za fiktivní osobu nemusí být motivována pouze touhou si z někoho vystřelit, na chvíli opustit to, čím jsou v „realitě“, někdy jde o snahu být na internetu anonymní, případně získat přístup do věkem omezených internetových aktivit **(QL)**; zajímavostí je, že za opačné pohlaví se mnohem častěji vydávají muži (22%), než ženy (10%) **(QN)**;
- změny identity byly většinou krátkodobé, pokud se jednalo o experiment, vystřelení si z někoho jiného, dlouhodoběji vystupovali jako někdo jiný, s jiným věkem, pohlavím apod. dotazovaní a dotazované v případě, že se jednalo o diskusní online fóra či počítačové hry **(QL)**.

Se změnou identity ve virtuálním prostoru má každý druhý. Mimo hráče a hráčky online her a diskutující na internetových diskusních fórech, kde dominují muži, se jednalo spíše o krátkodobější experimenty. Možným důvodem je pak to, že internet lidé využívají ke komunikaci a kontaktu, mnohdy se jim zužuje na Facebook. Tyto oblasti využívání pak předpokládají vystupování pod vlastním jménem, pod „identitou z reálného života“.

1.5. Znalost pojmu kyberšikana/kybernásilí

„Nedávno se kamarád pokusil ve třídě použít pojem kyberšikana na někoho, kdo si z něj dělal srandu na facebooku, ale jen takovou lehkou, ani nic těžkého. Takže jsme se mu celá třída vysmáli a on říká, dobře, tak kyberšikana to asi nebude a nechal to a bral to taky ze srandy.“

Libor 18 let

Otázka, která ve výzkumu kyberšikany a kybernásilí musela nutně přijít, je to, zda respondenti a respondentky znají tento pojem. Ve výzkumu jsme se ke znalosti pojmu, přibližovali několika způsoby. Nejdříve jsme se v dotazníku zeptali, zda se s pojmem kyberšikana někdy setkali – část těch, kteří odpověděli kladně, však nemuseli pojem znát a mohli se pouze snažit vypadat vzdělaně. Proto jsme jim do dotazníku zařadili i otázku na to, co si pod tímto pojmem představí. Obecnost odpovědí, která z této otázky vzešla, vedla k hlubšímu zkoumání v rámci kvalitativního výzkumu. Takto komplexní zjišťování znalosti pojmu kyberšikana se ukázalo jako vhodné k interpretaci toho, zda respondenti a respondentky uvádějí zkušenost s kyberšikanou.

Základní zjištění:

- téměř ¼ lidí uvádí, že se s pojmem kyberšikana někdy setkali; nejčastěji pojem vysvětlují jako šikanu na internetu (**QN**), významná je možná právě ta ¼ mladých lidí, kteří jsou v běžném kontaktu s internetem a kteří se s pojmem kyberšikana nikdy neseťkali;
- jako kyberšikanu vnímají oslovení nejčastěji mediálně zviditelňované případy, jedná se především o případy tvrdších forem kyberšikany (**QL**);
- respondenti a respondentky v řeči nerozlišují kyberšikanu a kybernásilí (**QL**);
- kybernásilí nebo kyberšikana jsou spatřovány jako nebezpečné, protože útočník může být neznámý, nebo také proto, že na internetu chybí mimika; internet navíc umožňuje říkat věci, které by si člověk v reálném kontaktu tváří v tvář říci nedovolil (**QL**); na druhou stranu je poukazováno na to, že je ve srovnání s klasickou šikanou méně nebezpečná, protože šikany klasické může docházet k fyzickým útokům (**QL**).

Mladí/é se většinou s pojmem kyberšikana někdy setkali (i když je zajímavé, že celá ¼ lidí uvádí, že nikoliv), mají převážně jen obecné představy mediálně známých případů kyberšikany. Do definicí zahrnují zejména tvrdší formy, což má za následek to, že mají dojem, že se jich toto téma netýká. Mediálně zveřejňované kauzy pak upozorňují zejména na mladší oběti kyberšikany, čímž pádem si naše věková skupina 18-29 let myslí, že jsou na kyberšikanu příliš staří.

1.6. Oběť a agresor/ka kyberšikany

Typická oběť? Tak třeba když je někdo moc hubenej, moc tlustej, když je někdo prostě výraznej, když vyniká. Takže i na ty, co moc vynikaj, buď v dobrým, nebo ve zlým. V obojím. Anebo nějaký maj hendikep, že za to nemůže, tak to taky se dělaj.

Martin 19 let

Může být obětí a agresorem/kou kyberšikany kdokoliv? Nebo hraje roli gender, případně jiné vlastnosti? V okamžiku, kdy jsme zjistili, že dotazovaní/é mladí/é mají dojem, že se jich kyberšikana netýká, postupovali jsme dále a zjišťovali, jakou mají představu o abstraktním agresorovi/agresorce nebo oběti.

Základní zjištění:

- oběť kyberšikany je mnohdy považována za slabou, jako oběti jsou také viděny citlivější skupiny (nezletilí, staří); respondenti a respondentky mluvili o tom, že se jedná o člověka, který má nějaký hendikep, zmiňováno bylo ale i, že se může jednat o kohokoliv **(QL)**;
- agresor/ka je vnímáný jak jako sebevědomý člověk, tak ale i jako člověk, který má nějaký problém podobně jako oběť kyberšikany, může se také jednat o člověka vypočítavého **(QL)**;
- oběť je mnohdy nahlížena, jako že se do situace dostala vlastní vinou: *u vyrovnaného člověka by se to nestalo*; vina není jednoznačně přisuzovaná agresorovi/ce – situace, které si na sebe vztáhne a stane se tak obětí, se dle respondentů a respondentek mohou stát komukoliv, ten, kdo si situaci bere příliš osobně, se v podstatě vlastní vinou stává obětí; bez vlastního zavinění může být obětí osoba s hendikepem (hendikepem je myšlena například přílišná hubenost, obezita atp.) **(QL)**;
- co se týče pohlaví, většina respondentů a respondentek udává, že oběťmi (67%) a agresory/kami (58%) jsou ve stejné míře jak ženy, tak muži **(QN)**; důvod můžeme hledat například ve vysvětlení, že na internetu se význam pohlaví stírá vzhledem k anonymitě prostředí **(QL)**;
- ženy si signifikantně více myslí, že jsou oběťmi (31%), muži se signifikantně více považují za agresory/ky (40%) **(QN)**; žena spíše jako oběť je vnímána vzhledem ke své citlivosti a také díky tomu, že je považována za častější oběť sexuálního obtěžování, případně je vnímána jako více provozující rizikové chování (vyvěšování polonahých fotek apod.) **(QL)**;

- přestože většina dotazovaných vnímá ženy a muže jako stejně náchylné stát se obětí kyberšikan, většina (56%) si myslí, že se jí snadněji ubrání muži, navíc muži si to sami o sobě myslí signifikantně častěji (**QN**), vysvětlení můžeme opět nalézt v tom, že muži sami sebe nevnímají jako oběti sexuálního násilí v oblasti internetu (signifikantně více než ženy), zároveň se také právě muži cítí na internetu bezpečněji; navíc jsou to právě také muži, kteří si spíše myslí, že si na internetu dobře chrání svoje soukromí (**QN**).

Většina lidí sice zmiňuje, že obětí, nebo agresorem/kou může být kdokoliv, jako charakteristika šikanovaného jsou uváděny nějaké „nedostatky“ jako například štíhlost, tloušťka apod. Ve skutečnosti jsou jmenované „nedostatky“ spíše záminkou, proč je daná oběť šikanována (jedná se ne o významné nedostatky, ale o sociálně významné znaky). Samy ženy se hodnotí jako zranitelnější (spíše o sobě hovoří jako o obětech), muži mají více sebevědomí – považují se za více rezistentní vůči kyberšikaně, chápou se spíše jako agresori. Pocit neohroženosti a bezpečí, již výše častěji zmiňovaný právě u mužů, koresponduje i s vnímáním toho, kdo je spíše považován za agresora/ku a oběť.

1.7. Vlastní zkušenosti

Ale já jsem třeba dycky ten internet považovala za 100% bezpečnej a před rokem se mi stalo, že mi někdo napíchnul. Někdo si všechnu moji poštu nechal přeposílat někam k sobě a pak toho zneužil a jeden email poslal někam, kam neměl a od té doby si dávám fakt pozor a přijde mi to fakt nebezpečný.

Irma 26 let, focus group

Zdánlivě nejdůležitější částí výzkumu byla tato část, kdy jsme zjišťovali, jestli se dotazovaní/é někdy setkali s kyberšikanou – ať již osobně, nebo ve svém okolí. Jak se ale ukázalo, konkrétní zkušenost s kyberšikanou byla velmi úzce provázaná s dalšími tématy jako například znalost a porozumění pojmu kyberšikana, vnímání dané situace, která by mohla být kyberšikanou a charakteristikám aktéra a oběti.

Základní zjištění:

- 22% respondentů má zkušenost s tím, že se jim někdo naboural do emailu nebo profilu na sociální síti; 15 % respondentů a respondentek má zkušenost s tím, že se za ně někdo vydával na sociálních sítích; více než 1/3 respondentů/ek dostala někdy sms s nemravným návrhem od neznámého čísla, častěji ženy (**QN**);

- osobní zkušenost s kyberšikanou má 10% oslovených, dalších 11% si není jistých, jestli se s ní setkali; téměř pětina dotázaných zná oběť kyberšikany ve svém okolí, stejný počet si není zcela jistý **(QN)**; konkrétní zkušenost s kyberšikanou byla zjišťovaná na základě výše uvedené definice (viz kapitola 2. *Technické informace ke zprávě*), přesto se však ukázalo, že některé z drobnějších forem kyberšikany (např. nevyžádané sms či prozvánění apod.) nebyly respondenty a respondentkami do této kategorie zahrnovány;
- některé zmiňované případy kyberšikany byly z mladšího věku respondentů;
- doopravdy může být číslo těch, kteří se ve skutečnosti setkali s kyberšikanou tak může být mnohem vyšší, navíc také díky tomu, že se jim jako problematické nezdály ani situace, *kdy je to prováděno v legraci*, ani jedna strana to nebere příliš vážně **(QL)**;
- přestože dotázaní/é na první zmínku, zda se setkali s kyberšikanou, většinou odpovídají, *že se s ní neseťkali, protože se jich to netýká, že jsou na ni příliš staří*, při delší diskusi nad tématem zmiňují různé situace, které připouští, že by kyberšikanou mohly být; obvykle je ale opět zlehčují, že se jednalo o legraci, nebo že si to po tom s agresorem/kou případně s obětí vyříkali a tím vše vyřešili **(QL)**, je tedy vidět, že představa kyberšikany je užší, než její konkrétní projevy.

Ukázalo se, že přestože při první otázce na zkušenost s kyberšikanou reaguje pozitivně jen velmi malá část lidí, při hlubším zkoumání vyplývá, že s drobnějšími formami kyberšikany se setkává prakticky každý mladý člověk, i když některé případy proběhly již před delší dobou. Jako kyberšikana jsou ovšem vnímány pouze větší formy, mediálně zveřejňované, často s tragickým koncem. Pokud jednání na hraně oběma stranám nevadí, tedy pokud to například vnímají jako legraci, dané jednání jako kyberšikana vnímané není. Kyberšikana obecně je mezi mladými 18-29 let brána jako aktuální, ovšem pro mladší skupiny. Dotazovaná skupina se ohroženou necítí, protože má dojem, že ví, jak se bránit.

1.8. Obrana proti kyberšikaně

Myslím si, že se o tom mluví docela a hlavně starší generace to vnímá jako větší problém, jako my už jsme v tom trochu víc jako ryby ve vodě. Tak je to takový normální a může se to stát, víme o tom. Ale většinou se to nestalo a... Teoreticky víme, co s tím dělat, doufám, snad.

Šárka 24 let

Hlavním cílem této sekce bylo zjistit, zda mladí/é, pokud se setkají s kyberšikanou, budou vědět, jak se bránit. Otázky byly směřované také na to, jestli se o prevenci případně možnostem, jak postupovat, když ke kyberšikaně dojde, někdy dozvěděli, například ve škole. Dotazovaní a dotazované také hledali možnosti konkrétní obrany v modelových situacích.

Základní zjištění:

- co se týče obrany proti kyberšikaně, bylo zajímavé, že většinou respondenti a respondentky hovořili o tom, že by věděli, jak se bránit, že jsou dost staří na to, aby se s tím nějak vyrovnali; v okamžiku, kdy jim byla předložena problematICKá situace (obtěžování smskami, napadení účtu apod.), tak mnohdy nevěděli, co by přesně měli dělat (**QL**); navrhovaná řešení byla většinou technického rázu (zablokovat email, napsat administrátorovi apod.), příliš často nebylo zmíněno svěření se někomu jinému (**QL, QN**), respondenti a respondentky tak mají dojem, že se s obtížnými situacemi vyrovnají sami, často bez pomoci někoho dalšího, ženy pak jmenují více možností, jak se kyberšikaně bránit (**QL, QN**);
- převážná část dotazovaných mluví o tom, že jim nikdy nebylo řečeno, co by měli dělat, v případě, že se dostanou do situace, kdy dojde ke kyberšikaně; zmiňují, že v době, kdy to bylo aktuální (základní, případně střední škola), nebyl internet a hrozba kyberšikany tak rozšířeny; uvádí, že stejně většinou ví o internetu víc, než jejich učitelé; v současné době pro sebe nepovažují školení v oblasti prevence proti kyberšikaně za důležité, mají dojem, že jsou schopni se jí sami ubránit (**QL**);
- nicméně prevence proti kyberšikaně je považovaná za důležitou, právě pro mladší (studenty základní, případně střední školy); formou by se mohlo jednat například o přednášky někoho, kdo je mladým sympatickým (*mladý týpek s dredy*), někdo, kdo tématu opravdu rozumí (**QL**).

Jak se ukázalo, mladí lidé mezi 18-29 lety se až na výjimky s prevencí kyberšikany nesetkali, zejména proto, že v době, kdy studovali základní či střední školu, téma nebylo aktuální, případně, že učitelé nejsou obecně příliš zruční v oblasti počítačových technologií. Dotazovaní a dotazované však nevnímají, že by pro ně byla prevence důležitá, mají pocit, že vědí, jak se s kyberšikanou vyrovnávat. Přesto, pokud jsou postaveni/y před problematICKou situací, nejsou si často jisti, co by měli dělat. Řešení, která respondentky a respondenti hledají, jsou hodně individualistická, spoléhají sami na sebe. Prevence je spatřovaná jako

významná, ovšem pro mladší lidi. Prevence konkrétně by měla být sdělována někým, ke komu mají blízko.

1.9. Chování na hraně

Třeba já jsem si toho všimla s mojí sestrou, já mám 20 letou sestru a ona v podstatě sleduje svého přítele přes internet. Mně by to v životě nenapadlo, ale ona přesně ví, jestli přišel domů, jak jí řekl, protože se objeví na facebooku. Ona to nedělá schválně, ale když jí řekl, že nemohl někde být v sobotu, a pak zjistí, že chlastal s kamarády, tak má průser, protože kamarádi tam postují na internet a ona má kamarády v přátelích.

Dominika 25 let

S kyberšikanou se mladí lidé setkávají nejen jako oběti (případně přihlízející), mohou být i agresory/kami. Zajímalo nás, jestli se takové situace přímo v rozhovorech objeví, jak je budou odpovídající interpretovat, jestli budou svého jednání litovat apod. Nezajímaly nás jen situace, které by vyloženě nazývali kyberšikanou, zajímalo nás i jednání, které je tak trochu „na hraně“, jako třeba nevědomé hledání informací o druhých. Cílem bylo nejen zjistit, jestli takové jednání oslovení a oslovené dělají, ale také, jestli, případně v jakém případě, to vnímají jako jednání „za hranou“.

Základní zjištění:

- ¾ mladých přiznalo, že si vyhledává informace o ostatních, protože je znají jen z doslechu, protože se jim líbí, nebo se s nimi mají setkat pracovní/do školy; 63% si vyhledává informace o partnerech/partnerkách, kteří se jim líbí **(QN)**;
- zásah internetu do partnerských i kamarádských vztahů potvrzuje a vysvětluje také kvalitativní výzkum: respondenti a respondentky uvádějí, že vztahy v době internetu jsou ohroženy ztrátou soukromí, že internet a obecně kyberprostor umožňuje až patologicky sledovat své partnery a partnerky **(QL)**;
- internet zároveň dodává neosobnost intimním věcem – příkladem může být zmiňovaný rozchod přes sms zprávu **(QL)**;
- několik respondentů a respondentek v hloubkových rozhovorech přiznalo, že sami byli v minulosti agresory/kami kyberšikany – někteří cítili později výčitky, jiní to považují za zkušenost, někteří to vnímají jako legraci, řešením je i omluva/rozhovor s obětí **(QL)**.

V souvislosti s chováním tzv. na hraně byly zmiňovány především věci z osobního života, problémy týkající se vztahů. Přestože sledování informací o druhých prostřednictvím internetu rozhodně není vnímáno jako kyberšikana, objevují se velmi často názory, že toto sledování může mít patologické formy, je na hraně s kyberstalkingem. Jako problematické je to, že se oběť prakticky nemůže bránit, jediným řešením je přestat internet používat, což je pro dotazované nereálná možnost.

1.10. Tolerance rizikových jevů

T: Publikoval někdy někdo tvoje fotky, kde jsi v podnapilém stavu?

R: Stalo se mi to, ale mně to nevadilo. Protože já jsem to bral v pohodě, já jsem se tomu smál, že i lidi tam dávali třeba ty smáci smajlíky, takže jsem to bral, jakože to je sranda. Já jsem to dycky otočil ve vtip.

Martin 19 let

Jak již bylo řečeno, pokud se někdo na internetu nechová příliš obezřetně, mohou být jeho/její data nebo osobní informace a dokumenty zneužity. Stejně tak tomu může být, pokud jsou osobní informace a dokumenty zveřejňované někým jiným. Tato kapitola zjišťuje, jaké jsou reakce okolí, pokud někdo publikuje citlivé informace a dokumenty, ať již svoje, nebo někoho jiného. Dále nás také zajímalo, v jakém případě jsou dané osobní údaje či dokumenty tolerované a kdy už ne.

Základní zjištění:

- jak ukázal kvantitativní výzkum, polovině respondentů a respondentek nevadí, když na internetu objeví foto/video z jejich soukromí, tolerantnější jsou muži **(QN)**, vysvětlením je nejčastěji to, že se nemají za co stydět, že na internet dávají pouze ty fotografie, u nichž jim nevadí, že by je někdo viděl, případně že mají dostatečně nastavené soukromí např. na sociálních sítích, takže se k videu nikdo cizí nedostane **(QL)**; jak již bylo zmíněno, tak nastavení soukromí mívají dotazovaní pouze minimální;
- toleranci rizikového chování mají ženy oproti mužům výrazně menší – vadí jim více, když se objeví foto/video z oslavy na youtube, nebo na Facebooku, více žen odmítá, že by někdy natočila přioopilého učitele/ku nebo šéfa/ku; ženám také více vadí, když na internetu objeví foto/video svého partnera v agresivní situaci, na polonahé fotografii, nebo na profesionální erotické fotografii, signifikantně více jim to vadí i v případě, že se jedná o souseda/ku nebo kolegu/gyni **(QN)**;

- poměrně vysoká tolerance rizikových jevů jde vysvětlit skrz kvalitativní šetření – většina respondentů a respondentek se na internetu cítí bezpečně, většinu situací, do kterých se dostali a které by mohly být považované za kyberšikanu, většinou zlehčují; mají tak dojem, že nezažili negativní zkušenost, proto nevidí v rizikových jevech takovou hrozbu; navíc, jak sami zmiňují, tyto jevy jsou v jejich okolí poměrně běžné (QL).

Jak již bylo napsáno v jedné z předchozích kapitol, mladí lidé se na internetu cítí poměrně bezpečně, proto jim také příliš nevádí o sobě publikovat i osobnější videa a fotky. Velká část nemá zkušenost s jejich zneužitím, proto necítí ohrožení při jejich publikování. S větším pocitem bezpečí, který na internetu cítí více muži, je spojena právě větší tolerance publikování osobních dokumentů a dat. Předpokládá se, že lidé zachází opatrněji s daty a informacemi svých blízkých.

1.11. Genderový rozměr

Možná z vlastní zkušenosti ty ženský nejsou tak přímočarý, ona to třeba dusí, pomalu si to připravuje. Ten chlap většinou vybuchne, ta ženská je taková prostě lživější, což se mi daleko víc líbí. Je to tak i na tom internetu. No tak obecně jsou to jejich vlastnosti, takže i na internetu. Ten člověk podle mě nemůže na tom internetu natolik změnit své vlastnosti.

Ondra 20 let

V průběhu celé výzkumné zprávy byly postupně uváděny zmínky o genderových rozdílech, které jsme mezi respondenty a respondentkami našli. Cílem bylo nejen zjistit, jestli kyberprostor, který je považován za místo s možností větší anonymity, genderové rozdíly spíše boří, nebo je spíše podporuje. Zároveň nás i zajímalo, jestli se skutečné smýšlení a jednání mladých mužů a žen liší od těchto představ.

Základní zjištění:

- pokud se na internetu objeví nějaké nevhodné foto/video známé osoby (spolužáka/čky nebo kolegy/ně), hodnotí ženy a muži odlišně, pokud se na daném videu/fotu objeví žena/muž; ženy signifikantně více uvádějí, že je nepřijatelná polonahá fotografie, daný člověk v agresivní situaci, osoba v podnapilém stavu, muži signifikantně častěji hodnotí pozitivněji, pokud je žena v agresivní situaci, pokud je na

polonahé nebo profesionální erotické fotografii, nebo pokud se objeví její nelichotivé foto v plavkách nebo je v podnapilém stavu **(QN)**;

- respondenti a respondentky často uvádějí, že v jednotlivých situacích nezáleží na genderu oběti nebo agresora/ky, část odpovědí ale spojuje dané situace s jedním nebo druhým pohlavím – ženám jsou častěji přisuzovány situace oběti (například sexuálního obtěžování), drben a těch, které druhé vylučují z kolektivu, muži jsou pak spíše vnímáni jako agresoři, jako ti, co zveřejňují osobní a ponižující fotografie druhých, zároveň je na ně nahlíženo jako na ty odolnější (vůči kyberšikaně, pomluvám apod. **(QN)**); ženy jsou zmiňované také v souvislosti neopatrným jednáním na sociálních sítích a se zákeřností a podlostí v komentářích pod fotografiemi **(QL)**.

Jak vyplynulo z předchozích kapitol, muži a ženy se příliš neliší ve zkušenostech s kyberšikanou. Přestože se v reálném chování na internetu rozdíl neukázal, hodnocení obou pohlaví nebývá stejné. Většina dotazovaných často posuzuje šance stát se agresorem/kou nebo obětí pro ženy a muže stejně. Ta část, která vnímá šance nesterálně, pak často nahlíží na postavení stereotypně. Muži jsou vnímáni jako ti silnější a agresivnější, ženy jako zranitelnější, podlejší a úlisnější. Překvapivé je, že tento pohled si o sobě udržují právě představitelé daných pohlaví – muži mají spíše stereotypní vnímání o mužích, ženy o ženách. Je zajímavé, že v reálném chování jsou to muži, kteří na internetu provozují více rizikových aktivit, mají vůči nim větší toleranci, ale cítí se bezpečněji a neohrožitelněji. Potenciálně jsou to tak právě oni, kteří jsou více ohroženi kyberšikanou. Jak se ukázalo, roli v kyberprostoru hraje i tělesnost a sexualita, přestože se zdánlivě jedná o prostor „bez těl“. Za sexuální objekty jsou častěji považovány ženy, na druhou stranu jsou sexualizované fotografie chápány jako přijatelnější u žen, než u mužů, zároveň muži hodnotí ženy v těchto situacích přijatelnější než muže.

4. Gender a kybernásilí?

Přestože dotazovaní/é mladí/é nevnímají otázku kyberšikany jako aktuální pro svoji věkovou skupinu, ukázalo se, že svým chováním by kyberšikanou mohli být ohroženi. Zkušenosti s drobnější kyberšikanou má prakticky každý, i když někoho zkušenost byla ze starší doby. Situace, které jsou brány jako legrace, nejsou vnímány negativně, někdy je jako viník spatřovaná dokonce oběť kyberšikany. Svět internetu spojeného s anonymitou genderové nerovnosti částečně zahlazuje, nicméně zároveň do jisté míry skutečnost

neodpovídá představám, které jsou spojeny s chováním mužů a žen na internetu. Dle výzkumu je díky rizikovějšímu chování kyberprostor navzdory názorům respondentů a respondentek nebezpečnější pro muže.

Přestože pravděpodobně je téma kyberšikany aktuálnější pro mladší lidi, ukázalo se jako relevantní i pro zkoumanou cílovou skupinu (18-29 let). Je vhodné tuto skupinu na možná rizika upozorňovat a to zejména z toho důvodu, že se jedná o skupinu, která celou dobu nevyrůstala s počítači a mobilními telefony a prakticky nikdy v rámci školní docházky nebyla upozorňována na rizika kyberprostoru a možnou prevenci kyberšikany.

5. Zdroje

Černá, A., Dědková, L., Macháčková, H., Ševčíková, A., Šmahel, D. 2013. *Kyberšikana:*

Průvodce novým fenoménem. Praha: Grada.

Willard, N. E. 2007. *Cyberbullying and cyberthreats : responding to the challenge of online social aggression, threats, and distress.* Champaign, Ill. : Research Press.